

SOCIOLOGIJA PRAVA

Predmet sociologije prava

- **Goričar:** pravo kot odvisna spremenljivka družbe, proučujemo vpliv družbe na pravo in njegov razvoj
- **Lukič:** sociologijo prava določa uporaba socioloških metod, socioloških paradigem na pravnem področju
- **Žun:** pravo kot celota norm, vrednot in odnosov → ustrezno jih preučujejo: teorija prava, filozofija prava in sociologija prava. Pravo kot družbeni odnos, kot realni pojav v družbi torej preučuje SP
- Žun SP deli na genetično (vpliv družbe na pravo kot celoto norm) in operacionalno (socialni učinki pravnih norm)
- **Ehrlich:** poudarja "živo pravo", pravna dejstva (4 oblike, gl. Ehrlich)
- **Weber:** predmet preučevanja SP je stopnja verjetnosti ravnanja v skladu s pravnimi normami
- vpliv oblik politične oblasti na pravo (glede na razvojne stopnje v pravu → idealno-tipska klasifikacija), odnos birokracija-pravo
- odnos socialna dejstva-pravne norme
- **Gurvitch:** predmet SP je družbena stvarnost prava, vedenje in ravnanje ljudi
- ta stvarnost se deli na: mikro SP, makro SP, genetično SP (gl. Gurvitch)
- **Luhmann:** osnovni predmet preučevanja so postopki sprejemanja pravnih odločitev (volilni, zakonodajni, upravni) – legitimizacija, potrebno je spremljanje javnega mnenja

Faze sociološke raziskave

1. opredelitev problema

- udeleženci raziskave: naročnik, raziskovalec in raziskovanec
- definicije: denotativne – opisujejo vse značilnosti pojava; konotativne – opisujejo le del pojava; strukturne – glede na sestavne dele pojava; funkcionalne – glede na smisel, namen pojava; operacionalne
- merski postopek → natančnost, veljavnost, zanesljivost

2. postavitev hipoteze:

- izvor: teorija, izkustvo, norme, intuicija
- vrste: o obstoju pojava, o velikosti pojava, o zvezi med pojavi, o vzročni zvezi med pojavi

3. izbor in uporaba (sociološke) metode: opazovanje, eksperiment, anketa, intervju, analiza vsebine, case study, sociometrija

4. preverjanje hipotez, predstavitev poročila

Predhodniki sociologije prava

- do 19. st. problematika spada v okvir (velikih) filozofskih sistemov
- v 19. st. je snov SP vsebovana še v obči sociologiji (Marx, Durkheim)
- v 20. st. osamosvajanje SP kot samostojne znanstvene veje → šola svobodnega prava, pojav induktivnih metod, Duguit, Ihering, Heck
- leto 1913 velja za začetek samostojne SP – Ehrlich: *Grundlegung der Soziologie des Rechts*

Durkheim

- eden izmed začetnikov sociologije
- poglobljena je njegova opredelitev **družbe kot nove kvalitete**, nov pojav objektivne realnosti
- ta se manifestira skozi pojave kolektivne zavesti: religija, morala in pravo
- kolektivna zavest, družbena vez se pojavlja kot **solidarnost**
- do ca. 16. stol. je solidarnost *mehanska*: ljudi veže prostor, krvne vezi, čustva... → prevladuje kazensko pravo, v ospredju so retributivne sankcije
- z delitvijo dela nastane ekonomska odvisnost – *organska* solidarnost → v ospredje stopi civilno pravo in restitutivne sankcije
- problem anomalije, brezzakonja, razkorak med normativnim in stvarnim, pravo v tem primeru ne opravlja integrativne funkcije

Duguit

- pozitivizirati se morajo norme, ki nastopajo v sami družbi → socialno pravo, država le uzakonja v družbi obstoječe, dejanske norme
- zanima ga pravna regulacija socialne države → država je le sistem javnih služb, ki mora biti pravno reguliran

Marx

- pravo je odvisno od ekonomske baze družbe (obstaja pa tudi povraten učinek)
- na pravo vpliva predvsem vladajoči razred lastnikov produkcijskih sredstev (in obratno)
- pravo po Marxu ne varuje splošnih interesov (solidarizem), ampak le razredne

Ihering

- realistična pravna šola, socialni darvinizem
- zmogovite socialne sile pretvorijo svoje interese v pravne norme, te pa so z nastankom ljudskega pravnega občutka sprejete → "zmagoviti" interesi postanejo splošni družbeni interes

Heck

- interesna jurisprudenca
- zanima ga, kateri interesi so v konfliktu, kaj je splošni družbeni interes oz. kateri izmed interesov je bližje splošnemu
- (splošne) družbene interese naj upošteva (poleg zakona) tudi sodnik pri odločanju

Pravni pozitivizem

- po izidu velikih kodifikacij obstaja mnenje, da sodstvo le uresničuje zakone, je le subsumpcijski aparat, upošteva se izključno pozitivne norme

Šola svobodnega prava

- kritika pravnega pozitivizma; Kantorowicz
- za razliko od pozitivističnega pogleda naj sodnik upošteva zakon, običaje, naravno pravo, doktrino in judikaturu
→ ta svoboda je nevarna, dovzetna za zlorabe (nacizem...)

Eugen Ehrlich (1862 - 1922)

- delo: **Temelji sociologije prava (*Grundlegung der Soziologie des Rechts*), 1913**
- vpliv šole svobodnega prava
- država je le ena izmed oblik združevanja
- spremembe v gospodarstvu in družbi sprožijo spremembe v pravu → obstoj norme je vezan na interes posameznika, tako da pravna norma obstaja šele s ponotranjenjem → Ehrlich se pri tem moti

- poudarek je na pravnih dejstvih, ki vplivajo na nastanek in razvoj pravnih norm:

a) običaji → ponavljanje ravnanja, iz katerega izhajajo pravila (živo pravo)

b) oblast → gospostvo, razmerje nad- in podrejenosti v družbi

c) posest → gospodarsko upravljanje, dejansko razmerje do stvari

č) volja → izjava volje, ki se kaže kot sklepanje pogodbe, statut, oporoka...

- predmet preučevanja je "živo pravo", tj. pravo, ki se v družbi dejansko "odvija"

- pravne norme, ki povezujejo pravna dejstva, se od drugih družbenih norm razlikujejo po "**pravnem občutku**", ki ga Ehrlich dokaj ohlapno opredeli (Gurvitch to podobno označi s pojmom *normativna moč dejanskosti* ≠ Durkheim: normo kot pravno določi organizirana sankcija)

- 6 faz v razvoju prava:

- 1) **notranji red združenj**: predcivilizacijsko obdobje (enotna zavest, nediferenciranost), pravna dejstva so identična pravnim normam (prvi red družbe)
- 2) z diferenciacijo se iz notranjega reda izločijo **pravne norme** → pojavi se možnost konflikta (razlike me normativnim in dejanskim)
- 3) konflikt rešujejo **norme za odločanje**, ki regulirajo delovanje sodnikov – primarne, procesne norme
- 4) **juridično pravo (pravniško, sodniško pravo)**: sodniško in znanstveno tolmačenje prava, ki pa postaja podobno doktrini, kljub temu, da ta ni pravni vir (vir je posredno, saj sodnik odloča tudi na poznavanju teorije, zavedno ali ne)
- 5) **pravna načela** (drugi red družbe), splošne odločitve, ki nastanejo iz sodb, morajo biti trajna, enaka za enake primere, zato pa visoko abstraktna in splošna
- 6) **zakonodaja**: pomeni le pozitivizacijo norm, ki nastajajo v družbi in se "prebijejo" do 5. faze

- Ehrlich loči **3 vrste prava**:

1) družbeno (socialno) pravo

- izhaja iz nehierarhičnih odnosov (notranji red združenj) – običajno pravo, pravo lokalnih skupnosti, mednarodno pravo, pravo pravoslavne cerkve

- država tukaj ne nastopa kot oblast, kvečjemu kot enakovredna pogodbeni stranka

2) juridično (sodniško) pravo

- gre predvsem za procesna pravila, norme za odločanje, doktrina, ki pomaga sodniku do odločitve

3) državno (zakonodajno) pravo

- primarno (ustavno) in sekundarno (kazensko, upravno, procesno...)

- **vplivi Ehrlicha:** predvsem na **Gurvitcha** in ameriško šolo sociološke jurisprudenc
→ **Pound:** sodniki naj mimo judikature upoštevajo javno mnenje, načela socialne pravičnosti

- pravo kot socialna kontrola, odnos *law in books – law in action*

→ **Sorokin:** pravo kot etični minimum (»pravo za vsak dan, morala za nedeljo«)

→ **Llewellyn, Frank:** pravni realizem, poudarek na pravnih načelih, pravo so odločitve sodišč (anglosaški sistem), obveznost nastane preko sodb (ne ponavljanja ravnanja)

Max Weber (1864 – 1920)

- osrednje delo SP: **Gospodarstvo in družba (*Wirtschaft und Gesellschaft*), 1922**

- predmet raziskave: razmerje družbeno delovanje – pravo, **verjetnost ravnanja po pravnih normah**

- zanima ga pospešujoč učinek **birokratske organizacije** na racionalizacijo prava

- poudarja razliko med pravniškim (idealna veljavnost prava) in sociološkim (dejanska veljavnost) načinom mišljenja

- razlikuje 3 področja:

1) gospodarstvo, kjer se pojavljajo družbeni razredi

2) področje družbenega ugleda, kjer nastajajo statusni sloji

3) področje družbene moči, kjer nastopajo politične stranke

- po Weberu človek z razvojem deluje vedno bolj racionalno, zavestno izbira vrednote in cilje

→ **idealni tipi racionalnosti** kot metodološki model (lahko preverimo, kje so dejanska odstopanja od tipa):

DELOVANJE	sredstvo	cilj	vrednota	posledice	pravo
ciljno-racionalno	+	+	+	+	moderno (profano)
vrednotno-racionalno	+	+	+	-	moderno (profano)
afektivno	+	+	-	-	tradicionalno (teokratsko)
tradicionalno	+	-	-	-	tradicionalno (teokratsko)

(+: se zavedamo, izberemo zavestno)

- tipi legitimne oblasti in ustrezne oblike nastajanja pravnih norm:

- 1) karizmatična oblast – izjave prerokov
- 2) tradicionalna oblast – imperialni ukazi
- 3) racionalna oblast – zakonodaja

- splošni pravni razvoj:

1. karizmatična odkritja prava → preroki
2. empirično ustvarjanje prava → praktiki
3. imperialno postavljanje prava → politiki
4. racionalno postavljanje prava → strokovnjaki

- idealno-tipska klasifikacija pravnih sistemov:

- 1) formalno-iracionalno – obdobje karizmatičnih voditeljev
- 2) materialno-iracionalno – magijsko obdobje, izreki prerokov, svečnikov...
- 3) materialno-racionalno – obdobje praktikov in honoratov
- 4) formalno-racionalno – sodobnost, strokovnjaki

- diferenciacija prava:

- a) univerzalno – partikularno
- b) javno – zasebno
- c) materialno – procesno
- č) splošne norme – posamične norme
- d) teokratsko pravo – profano pravo
- e) norme (idealno) – maksime (realno)
- f) naravno pravo – pozitivno pravo

Georges Gurvitch (1894 – 1965)

- delo: **Elementi sociologije prava (*Éléments de Sociologie du droit*), 1940**
- zagovarjal je vpliv **socialnega prava** (vpliv Ehrlicha)
- povezava družba-pravo je močnejša od povezave morala-religija (podobnost z marksizmom)
- bistven element pravne sfere je usklajevanje pravic in dolžnosti v družbenih skupinah → kolektivna narava pravnih pojavov in pravne zavesti
- samostojnost prava, neodvisnost od države

- za bistvene sestavine prava šteje Gurvitch:

- 1) pravičnost** - pravo naj uveljavi pravičnost znotraj družbenih okvirov (blizu Radbruchu)
- 2) dvostranost** - ustreznost pravic obveznostim
- 3) točnost**, natančnost pravnih norm, *lex certa*
- 4) normativna dejstva:** ravnanje ni pogojeno s sankcijami, ampak z avtoriteto normativnih dejstev, ki so neko družbeno pričakovanje ravnanja v pravno opredeljenih situacijah

- delitev sociologije prava po Gurvitchu:

1. mikrosociologija prava - raziskuje razmerje med posameznimi oblikami združevanja in njihovo pravotvorno dejavnostjo:

OBLIKA ZDRUŽEVANJA		PRAVO	
"mi"	množica	nerazvito, ukazovalno, prevladujejo dolžnosti, ostre sankcije	
	skupnost	pravice in dolžnosti so uravnotežene, najboljša oblika za nastajanje prava	
	somišljeniki	šibko pravo, prevladujeta morala in religija, pomembnejše so pravice	
"odnosi z drugimi"	približevanje	interindividualno, pogodbeno pravo	
	oddaljevanje		
	mešano		
strukturirane skupine	lokalne, država	prisilnost pravnih norm	
	ekonomske	elastičnost pravnih norm	
družbeni razredi	kmetje	pravna ideologija	kolektivna lastnina, dedovanje
	kapitalisti		trgovsko pravo
	delavci		delovno pravo

2. makrosociologija prava – razmerje med tipi globalnih družb in pravnimi sistemi:

→ 10 tipov globalnih družb in ustrezni pravni sistemi

* za izpit je potreben primer enega tipa po izbiri

→ primer *karizmatične teokracije*:

- država in verska skupnost se prekrivata
- velika avtoriteta državnega prava
- tog pravni sistem, skriven izvor pravih
- krutost pravnih norm omiljujeta sodna praksa in pravni običaji

3. genetična sociologija prava – najširši vplivi dejavnikov na pravo:

a) notranji dejavniki: vzajemni vpliv pravnih sistemov (časovno, primerjalno...)

b) zunanji dejavniki: relief, klima, demografija, gospodarstvo, religija, znanost, kolektivne psihične predstave

- socialno pravo:

- socialno pravo lahko ustvarja skupnost, ki jo imenuje **communion**
- communion mora temeljiti na načelih:

1) avtonomnost: nastati mora spontano, z aktivnostjo članov, nastanek narekuje sam družbeni razvoj; zaobjeti mora tako vrednote posameznika kot skupnosti; obstoj pogojnega nasilja, ki temelji na prostovoljnosti pristopa in izstopa

2) družbena lastnina: lastnina kot taka se ne ukinja, preoblikujejo se le notranja lastninska razmerja

3) pluralizem: nehierarhična razdelitev socialnih funkcij na različne organizacije

4) ravnovesje (*equilibre*): metafizična narava socialnega prava → človek je del duhovnega sveta, ki organizira družbene sile tako, da je ustvarjen moralni ideal (veliko kritik)

- *popolno socialno pravo*: mednarodno pravo, pravo ekonomskih skupin, pravo pravoslavne cerkve

- *nepopolno*: deloma nasprotuje državnemu pravu, a ostaja v njegovih okvirih – sindikati, politične stranke, šole...

- kritike:

1. Durkheima:

- specifičnost pravnih norm *ni* v organiziranih sankcijah – te se pojavljajo tudi v drugih normah, prav tako pa niso nujne za pravne norme

- premalo povezuje značilnosti globalnih družb s pravnimi sistemi

2. Webra:

- zgolj preverjanje stopnje verjetnosti ravnanja v skladu s pravom je preozko zastavljen predmet

- preveliko poudarjanje pravnikov-strokovnjakov (tudi kmečko, proletarsko pravo...)

3. Ehrlicha:

- ne razlikuje med pravom globalne družbe in družbenih skupin (vse je "družbeno pravo") in prav tako med različnimi vrstami državnega prava (vse je "zakon")

- premalo obravnava družbene razrede in njihove pravne sisteme

- meja med pravnimi in moralnimi normami ni jasno načrtana

Niklas Luhmann (1927 – 1998)

- delo **Sociologija prava (*Rechtssoziologie*), 1972**

+ relevantno delo: **Legitimnost na podlagi postopka (*Legitimation durch Verfahren*), 1983**

- izhaja iz **systemske teorije** → družbena struktura s funkcijami, ki naj to strukturo ohranjajo

- sistemi so neodvisni in med seboj enakovredni (≠ Marx), znotraj sistema pa so posamezni deli močno soodvisni

* socializem tako ni oblika moderne družbe, saj ima politični sistem večjo veljavo od ostalih, predvsem od pravnega in ekonomskega

- funkcije družbenega sistema po Parsons (*AGIL*):

ADAPTACIJA (*adaptation*)

- se nanaša na internalizacijo in socializacijo družbenih vlog posameznikov in skupin

DOSEGANJE CILJEV (*goal*)

- se nanaša na politični sistem: funkcija političnega in centralnega družbenega sistema se vidi v političnem sistemu; politika je tako dejavnost za doseganje ciljev

INTEGRACIJA (integration)

- se nanaša na pravni sistem, ki je cilj za doseganje sožitja med ljudmi in je funkcija združevanja ljudi in njihovih organizacij v družbeni sistem (preko norm, vrednot, razreševana nemirov)
 - pravni sistem kot homeostatični mehanizem, ki preprečuje prevelike skoke v družbi (prevelika nihanja)

LATENTNO VZDRŽEVANJE VZORCEV (latent pattern maintenance)

- se nanaša na ponotranjenje vrednot preko religije, ideologije, vrednot in norm (kulturni sistem)

- sistemi so **avtopoetični** – živijo sami iz sebe
- pravo je samozadostno → kaj je torej njegova funkcija?
- družbena funkcija prava je **fiksiranje pričakovanj v pravnih normah**; vemo kako igrati svojo vlogo ki jo pričakuje okolica
- ta pričakovanja se morajo skozi zakonodajne postopke pozitivizirati, za to pa so bistveni postopki (*Legitimation durch Verfahren*)
- **legitimnost je pogojena s sodelovanjem** v postopku pozitivizacije
- legitimnost sprejetih odločitev je predvsem v možnosti sodelovanja v postopkih, postopki sami pa so socialni sistemi
- * Habermas ugovarja tej "izvotlitvi" postopka in legitimnosti zgolj s postopkom → Luhmann se dopolni: temelj so vrednote, ki pa vseeno morajo skozi postopek

- pravni postopki kot socialni sistemi:

-funkcija pravnih postopkov:

- 1) lastni interes za vstop v postopek (pravdo)
 - 2) gotovost sprejetja odločitve
 - 3) negotovost glede vsebine odločitve
- vsi 3 elementi zagotavljajo legitimnost

- postopki reducirajo kompleksnost družbenih odnosov:

- 1) s časovno omejenostjo
- 2) z vsebinsko diferenciacijo (kazenski, pravdni, upravni...)
- 3) s specifikacijo vlog udeležencev (sodnik, tožnik...) in selekcijo dejstev (bistvenih za odločanje od ostalih)

POSTOPKI	ČASOVNO ZAPOREDJE	KOMPLEKSNOST	RACIONALNOST
volilni	1	+	-
zakonodajni	2		
upravni	3	-	+
sodni	4		

- funkcije socialnega sistema so torej:

- 1) **selekcija** informacij
- 2) **redukcija** zapletenosti

3) stabilizacija pričakovanj

+ kontingenca – nepredvidljivo, naključno delovanje, ki lahko povzroči spremembe sistema

Jürgen Habermas (1929 -)

- delo: **Dejstva in veljavnost (Faktizität und Geltung), 1992**

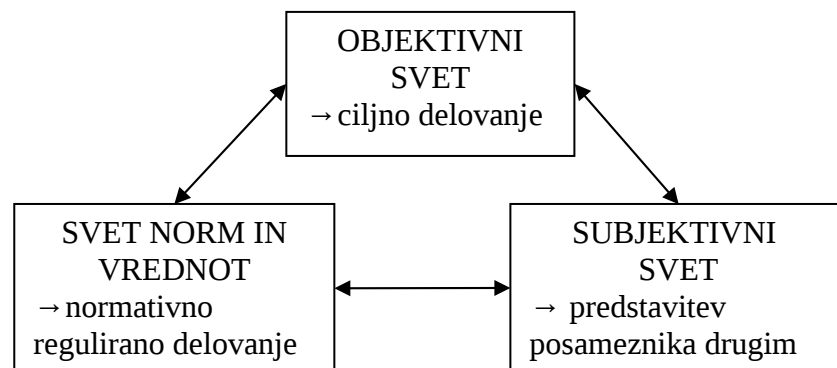
- poudarek je na **racionalnem diskurzu**, tj. oblika sodelovanja, skozi katero naj nastajajo norme (nasprotuje Luhmannu, ki mu zadostuje samo sodelovanje v postopku)

- zakon je tako prelitje idej tistega, ki najbolje zagovarja svoje argumente

→ to je ideal, ki je daleč od resničnosti (npr. v DZ odloča večina, ne najtehtnejši argument)

- norme so rezultat znanja, racionalizirajo družbo in naj se v izvajajo v praksi

- človekovo svobodno delovanje poteka v 3 sferah:

- med vsemi poteka **komunikativno delovanje**, najpomembnejši medij je jezik

Karl Renner

- izhaja iz avstro-marksizma (bil je avstrijski kancler in zunanji minister)

- delo: Socialna funkcija pravnih institutov..., 1904

- pojasnjuje **vlogo prava v fevdalizmu in kapitalizmu**

fevdalizem	lastnina + politična oblast, ki iz nje izvira	stvarno pravo
kapitalizem	poudarjena vloga konvencij, obligacij	obligacijsko pravo

Franz Leopold Neumann

- delitev prava:

1) materialni zakoni

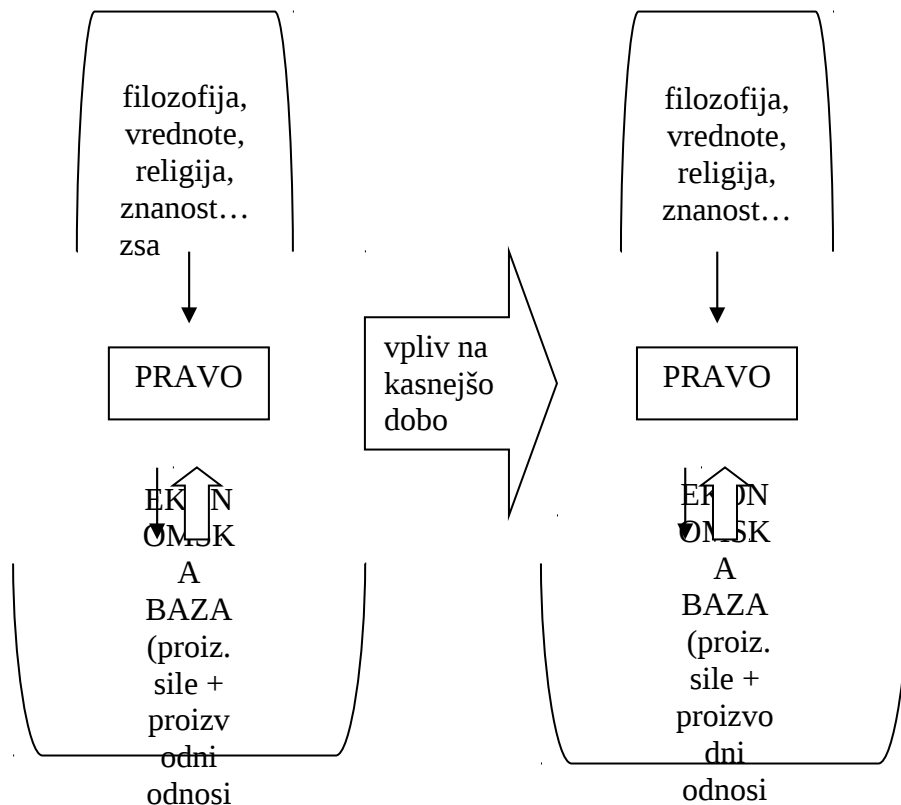
2) politični zakoni → vnašanje političnih interesov v zakon, npr. ZDen

Ekonomске determinante prava

- **marksizem**: posebno pomembna je **ekonomska baza**, način proizvodnje materialnega življenja

- vpliv baze na pravni sistem je le v "zadnji instanci", torej na pravo vplivajo tudi drugi pojavi

(tudi druge teorije ne zanikajo vpliva ekonomske sfere, vendar ga ne poudarjajo posebej)

- proizvodjalne sile niso predmet pravnega urejanja, proizvodni odnosi pa so
 - proizvodni odnosi nastopajo v sferi delitve in menjave, so vzrok in determinanta vseh drugih odnosov v družbi, v drugo smer pravo pa vpliva manj odločilno

proizvajalne sile	človekovo delo	pravo delovnih razmerij
	proizvajalna sredstva	pravo lastninskih razmerij

- lastnina v 3 pomenih:

- 1) **sociološki**: odnos med ljudmi glede na stvari
- 2) **ekonomski**: dejanska raba in razpolaganje, posest
- 3) **pravni**: lastnina kot pravica (lastninska, zastavna...)

- oblike lastnine:

1. osebna lastnina: monopol, ne gre za proizvodjalna sredstva, njen namen ni ustvarjanje dobička

- na področju osebne lastnine se kažejo konstante v dosedanjem zgodovinskem razvoju, lastninska pravica se de facto priznava v vseh obdobjih, je ena izmed "naravnih" pravic

2. privatna lastnina: na kapitalu, proiz. sredstvih, za ustvarjanje profita, znan je naslovnik

- privatne lastnine praskupnost ne pozna, tudi ne srednji vek (z izjemami)

3. družbena lastnina: ni monopola, ni lastninske pravice

- najbližje družbeni lastnini je danes javno dobro, na katerem pridobitev lastninske pravice ni mogoča

- odpravljanje družbene lastnine se ureja z zakoni: Zakon o denacionalizaciji (1991), Ustava (1991), Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij (1992), Zakon o

sodelovanju delavcev pri upravljanju (1993, ureja vprašanja delavskega standarda, varstvo pri delu, merila za nagrajevanje)... gre za izrazito *politične zakone*

- nova oblika združevanja je *delniška družba* → pravna oseba, ki omogoči socializacijo dela in kapitala + omogoči individualizacijo

Interesna podstat prava

- **interes:**

- 1) je **odraz potreb in položaja** posameznika, skupine → splošni, posamezni, posebni interes
- 2) je **politično izražena potreba**

- interes tako determinira pravne norme, preliva se v pravice, pravica je pravno varovan interes

- interesi se združujejo (agregacija) in soočajo (konfrontacija)

→ možne posledice konfrontacije interesov:

- 1) **dominacija** enega izmed konfrontiranih
 - 2) **kompromis**
 - 3) **reorientacija** → ne uveljavi se noben interes, potrebe pa se preusmerijo
- interesni konflikt se rešuje v okviru pravnih postopkov: volilni, zakonodajni...
→ vloga procesnih norm se povečuje

- **interesne skupine (skupine pritiska)** se oblikujejo zlasti pri skupinskih interesih

- za uresničevanje nacionalnih, globalnih interesov se oblikujejo politične stranke

- **lobiranje** je način delovanja interesnih skupin:

- a) notranje: na ministre, poslance
 - b) zunanje: vplivanje na volivce, politične stranke, javno mnenje
- dovoljene oblike lobiranja: mediji, peticije, predlogi, obveščanje, protesti...
- nedovoljene oblike: podkupovanje, grožnje, izsiljevanje...

- na pravni sistem vplivajo **splošni in razredni interesi:**

- 1) **solidaristi:** zakon v obliki pravice institucionalizira le splošne interese
 - 2) **marksisti:** zakon je le volja vladajočega razreda kapitalistov
- trend je večanje deleža splošnih interesov

- pravni sistem varuje **dolgoročne interese vladajočih in kratkoročne podrejenih**

Politika in pravo

- **politika**

- a) ožje: usmerjanje družbe preko državnih mehanizmov (država, stranke, interesne skupine)
- b) širše: vsakršno delovanje za doseg ciljev

- pravna in politična sfera se deloma prekrivata:

- a) čisto pravo, politično indiferentne norme

b) čista politika, čustva, interesi

→ vmes so politično determinirane norme, pravo nastopa kot sredstvo in kot racionalizator politike

- politične stranke:

- konstitutivna značilnost politične stranke je priti in ostati na oblasti

→ združevanje ljudi podobnih nazorov, ki prek države želijo uresničiti cilje

- stranke so "nujno zlo" demokracije, v avtokraciji strank ni oz. je le ena

- pravna regulacija strank: Zakon o političnih strankah in Zakon o politični kampanji

→ urejata: definicijo politične stranke, registracijo, akte in notranjo ureditev, financiranje

- **politični akti:** deklaracija, resolucija, program stranke, koalicijski sporazum → vplivajo na pravne akte, imajo velik dejanski vpliv, čeprav so formalno nezavezujoči

- pravna država: 2 bistvena elementa

1) legalnost, vezanost državnih organov in državljanov na zakon

2) legitimnost, utemeljenost → nujna institucionalizacija ČPTS + čim večje udejanjanje v praksi, * razkorak normativno-dejansko

- socialna država

- posega v sfero civilne družbe (liberalna država ne)

- razlika med socialno in liberalno državo se kaže predvsem v številu ministrskih resorjev

* pravna in socialna država nista neločljivi

-civilna družba:

a) negativna definicija: "vse, kar ni država"

b) Hegel, negativni pogled: civilna družba kot sfera egoistov, v njej nastopamo po tem, kar smo, medtem ko je naša vloga v politični sferi abstrahirana, smo zgolj državljani → država je zato nadgradnja civilne družbe, pomeni napredek

c) anglo-ameriški pristop, pozitiven: civilna družba kot nadzor nad državo, vpliv javnega mnenja

- sestavine civilne družbe: pluralizem, javnost, pravnost

- suverenost:

1) **državna:** država kot najvišja, enotna, neodvisna družbena organizacija

* Bodin: država odloča o vojni, sodi, kuje denar, postavlja uradnike, nalaga davke...

2) **pravna:** v državi vladajo zakoni, ne ljudje (*rule of law*), vrhovnost pravnih aktov

3) **ekonomska:** gospodarska samozadostnost, izkoriščanje naravnih bogastev

4) **ljudska:** moderna pridobitev, oblast izvira iz ljudstva

5) **narodna:** pravica naroda so samoodločbe, ustvari se z oblikovanjem zavesti o pripadnosti, ki gradi na skupnem jeziku, književnosti, vrednotah... * Woodrow Wilson

- nacija je narod s svojo državo

Pravne institucije

- **institucija:** celota odnosov, vlog in norm, znotraj katere uresničujemo potrebe na javno priznan in varovan način

- **pravne institucije:** v njih nastopajo in se nadzorujejo pravne norme

-družbena funkcija sodstva:

- 1) osnovna funkcija je reševanje konfliktov
- 2) varovanje interesov in pravic, družbeni nadzor, homeostatični mehanizem, legitimnost

* SLO: sodnikov je 1000+, ca. 50 sodnikov / 100 000 prebivalcev

- vrhovno, 4 višja, 11 okrožnih, 44 okrajnih
- višje delovno in socialno, 4 delovna in socialna z 8 zunanjimi oddelki
- upravno sodišče s 3 zunanjimi oddelki

- neodvisnost sodstva je relativna:

- 1) sodnik je vezan na ustavo in zakon
- 2) finančna vezanost sodišč na vlado in DZ
- 3) možnost akta pomilostitve predsednika RS
- 4) prisedniški sistem zmanjšuje neodvisnost profesionalnega sodstva z vnašanjem morale, javnega mnenja...

→ **porota:**

a) klasična anglosaška: odloča le o dejanskih vprašanjih (1. faza postopka) in poda svojo odločitev, * porota nastopa v ca. 10% primerov

b) evropski prisedniški sistem: laični sodniki so prisotni skozi celoten postopek, sodelujejo tudi pri pravnih vprašanjih

- 1 sodnik + 2 porotnika ali 2 sodnika + 3 porotniki
- na delovnih in socialnih sodiščih po 1 predstavnik delavcev in delodajalcev
- porotnik je formalnopravno izenačen s sodnikom

5) vezanost na judikaturu → velja za precedenčni sistem, vendar tudi pri nas sodniki sledijo ustaljeni sodni praksi, gledajo tudi sodbe višjestopenjskih sodišč

* kriterij pri ocenjevanju sodnikov (na 3 leta) je tudi število razveljavljenih sodb

6) dejanska odvisnost od pravne teorije, izobrazbe...

- trajni mandat, zakoniti sodnik, pravica do naravnega sodnika → stranka ne izbira sodnika, sodnik ne izbira zadeve

- funkcije državne uprave:

- 1) **eksekutivna** – izvrševanje, nadzor, kontrola
- 2) **kurativna** – šolstvo, zdravstvo...socialna država
- 3) **servisna** – vodenje registrov, evidenc, analize...

* v SLO je v državni upravi ca. 40 000 zaposlenih

- proces nastajanja splošnih pravnih norm:

- pomemben kriterij je predvsem vsebinski vidik in obseg odnosov

→ šlo naj bi za **eksistenčne, konfliktne odnose, v odnosih je potrebna**

določnost, mogoča sta prisilnost in kontrolabilnost

→ zakonodajalec mora na tej podlagi urejati le odnose, ki so za zakonsko urejanje primerni

- "monopol" nad zakonodajno iniciativo ima vlada

- sprejemanje samoupravnih splošnih pravnih aktov: lokalne skupnosti, znanstvene korporacije, cerkev, gospodarske družbe... → sprejemajo statute, kolektivne pogodbe, splošne pogoje poslovanja

→ v teh primerih ustanove civilne družbe delujejo kot pravne institucije, gre za neposredno pravotvornost civilne družbe

Demokratizacija prava

- približevanje norm ljudem
- zgodovinsko: bogovi → ideološke razlage → monarhi → parlament

- dejavniki demokratizacije:

1) **informiranost**: podučenost ljudi o pravu

- ca. $\frac{1}{4}$ ljudi izjavlja, da pozna predpise

- ca. $\frac{1}{3}$ splošna pravna kultura (npr. kdo sprejema predpise...)

* Zakaj se ob tako majhnem poznavanju prava vzdržuje načelo "*Ignorantia iuris nocet*"?

→ prekrivanje morale in prava, objavljane predpisov, delovanje sistema

2) **udeležba pri sprejemanju splošnih pravnih aktov** (večja je, bolj je pravo podružbljeno)

3) **udeležba pri nadzorovanju** (javno mnenje, prek medijev...)

4) **zajetost splošnih interesov v normah**

5) **ustrezen obseg normiranja**

- demokratizacija preko samoupravnega prava:

a) lokalne skupnosti – statut, poslovnik, odlok

b) gospodarske družbe – statut, pravilnik

c) kolektivne pogodbe

č) samoupravne organizacije in skupnosti (univerza, cerkev...) – statuti, pravila...

- demokratizacija zakonodajnega postopka:

- časovno zaporedje: interesi → volja zakonodajalca → zakon

- volja zakonodajalca realno pomeni le voljo tistih (poslancev), ki so bili prisotni na glasovanju + so zakon prebrali + razumeli

→ to pomeni, da realno le majhen del predstavniškega telesa zavestno in odgovorno sprejema zakone

- javnost v zakonodajnem postopku

- pogoji za razvito politično javnost:

1) število udeležencev

2) organizirana akcija

3) možnost odgovora

4) nadržavni nadzor

- *stratumi (sloji)*:

- 20% aktivnih, ki se vedno angažirajo

- 50% delno aktivnih, ki se angažirajo le v zadevah, ki se jih tičejo

- 30% neaktivnih

- vrste javnosti:

1) splošna

2) posebna, strokovna

- k demokratizaciji zakonodajnega postopka pripomorejo:

- večfaznost postopka
- ljudska iniciativa
- javna predstavitev mnenj
- sklic civilne družbe pri matičnem delovnem telesu
- javna razprava
- interesne skupine
- zakonodajni referendum

Razkorak normativno-stvarno

- **vzroki:**

- 1) neupoštevanje realnosti, objektivnih razmer
- 2) normativni voluntarizem in idealizem
- 3) preveliko število predpisov (summa ius, summa iniuria)
- 4) formalno odločanje (zgolj potrjevanje)
- 5) pravna kultura, vrednote

- *razkorak je prevelik, kadar se tako primarno kot sekundarno ca. 1/2 predpisov ne spoštuje*

Pravni sistem

- **funkcija pravnega sistema:**

- 1) **socialna kontrola** → stabilizacija družbe
 - pri kontroli je pravo uspešno, omejuje človeške interese, preprečuje kaos...
- 2) **socialna inovacija**
 - pri inovaciji je pravo neuspešno predvsem zaradi politike
 - politični zakoni, ki nasprotujejo stroki
 - to vodi v **pravni voluntarizem** – poseganje izven okvirov pravnega urejanja (Igličar: »grlom u jagode«)

- **panjuridizacija** – pravo zajema vedno več družbenih odnosov, širitev prava
- širitev je uspešna zaradi: gostote odnosov, interesov, večanja delitve dela, organiziranosti, socialne države
- dokler ne gre za pravni voluntarizem je panjuridizacija pozitivna, zaželena

- nujnost pretvarjanja vrednot v norme → normativna struktura družbe:

- 1) vrednote
- 2) norme
- 3) organizacije
- 4) vloge

- vpliv družbenih sprememb na pravni sistem:

- spreminja se predvsem javno, državno pravo, civilno ostaja dlje

* kadar gre za temeljite spremembe (nov politični ali ekonomski sistem) je potrebna uporaba referendumskega odločanja; novo ustavo mora sprejeti neposredno ljudstvo ali ustavodajni organ, ki je po sprejetju razpuščen
- če pa gre za kvalitativne, notranje spremembe, pa se uporablja ustavna revizija, kjer neposredna ljudska volja ni vedno potrebna

- proces integracije:

1) socialna

2) sistemska (združevanje organizacij, držav)

3) ekonomska

4) politična

5) kulturna

6) normativna

- to je praviloma najuspešnejši časovni vrstni red integracije, je evolutiven (primer EU), drugačen vrstni red ne vzdrži (primer SFRJ); * problem Turčije v EU – ni še kulturne integracije...

- zadnja faza integracije naj bi bila poenotenje prava: unifikacija in harmonizacija

Pravna kultura

- **kultura** v najširšem smislu: celotno človekovo delovanje, tako navzven kot njegovo mišljenje... kar ni dano od narave
≠ kultura kot področje umetnosti, kot zgolj področje družbenega udejstvovanja

- **sestavine pravne kulture** izhajajo iz pogleda na pravo kot celoto vrednot, norm in odnosov:

a) vrednote: ČPTS, dostojanstvo, svoboda, demokracija, enakopravnost...

b) norme: ustava, zakon, podzakonski akti...

c) odnosi: "law in life"

→ pomembno je torej, koliko ljudje poznajo in spoštujejo norme, končno pa so pomembni družbeni odnosi, ki so vključeni v pravne norme, torej pravni odnosi

- javno mnenje

1) izraz stališč, razpoloženja javnosti o vprašanju splošnega interesa

2) razprava o zadevah javnega pomena

3) skupen način mišljenja, korporativni duh skupine ali združbe (F. Tönnies) → na javno mnenje vpliva izkušnja posameznika, stiki z drugimi in najbolj sredstva javnega obveščanja

- javno mnenje kaže stopnjo pravne kulture

→ npr. z vidika stopnje zaupanja v pravni sistem - *SLO: zaupanje v sodišča: 20% zaupam, 44% ne zaupam (2007)*

- razlika med splošno in profesionalno pravno kulturo (obsoditi nedolžnega/oprostiti krivca)

Družbene vloge in pravniška poklicna vloga

- **družbena vloga:** normativno oblikovano pričakovanje ravnanja nosilca družbene pozicije (igralca vlog)

- **rigidne** vloge: močno normirane, velik delež obveznega ravnanja

- **fleksibilne:** velik delež zaželenega ravnanja, ki ni pravno normirano

- **poklicne vloge:** tiste, ki nam omogočajo preživljanje

- socializacija → učenje družbene vloge

- internalizacija → poistovetenje z vlogo

- iz igranja vloge izhaja **status:**

1) **pripisan** – že obstoječi ugled, splošen status neke družbene pozicije

2) **pridobljen** – na status vplivamo z lastnim ravnanjem

- **zgodovinsko zaporedje:** 1. vloga državljana (antika: država = civilna družba), 2. diferenciacija – oblikovanje pravniške poklicne vloge, 3. pravniški poklici

* *SLO: ca. 7000 pravnikov (= ca. 1% zaposlenih)*

- **značilnosti pravniške poklicne vloge:**

1) usposabljanje – dolgotrajna in zahtevna poklicna socializacija

2) visoka stopnja institucionalizacije, rigidnost

3) relativno visok družben status

4) diferenciacija – pravosodje, uprava, gospodarstvo...

5) relativna izpostavljenost, zlasti sodnikov

- **pogoji za vstop v sodniško funkcijo** (Zakon o sodniški službi):

8. člen

Za sodnika je lahko izvoljen, kdor izpolnjuje naslednje splošne pogoje:

1. da je državljan Republike Slovenije in aktivno obvlada slovenski jezik,

2. da je poslovno sposoben in ima splošno zdravstveno zmožnost,

3. da je dopolnil 30 let starosti,

4. da ima v Republiki Sloveniji pridobljen strokovni naslov diplomirani pravnik ali v Republiki Sloveniji nostrificirano v tujini pridobljeno diplomu pravne fakultete,

5. da je opravil pravniški državni izpit,

6. da je osebnostno primeren za opravljanje sodniške funkcije.

Ni osebnostno primeren za opravljanje sodniške funkcije, kdor se je ali se obnaša tako, da je mogoče na podlagi njegovega ravnanja utemeljeno sklepati, da sodniške funkcije ne bo opravljal pošteno in vestno.

Ne glede na določbo prvega odstavka tega člena sodniki, ki so sodili ali odločali v preiskovalnih in sodnih postopkih, v katerih so bile s sodbo kršene temeljne človekove pravice in svoboščine, po izteku svojega mandata ne izpolnjujejo pogojev za izvolitev v sodniško funkcijo.

9. člen

Oseba, ki izpolnjuje pogoje iz prvega odstavka prejšnjega člena, je lahko izvoljena na sodniško mesto na okrajnem sodišču (okrajni sodnik), če je po opravljenem pravniškem državnem izpitu uspešno opravljala sodno prakso kot strokovni sodelavec v trajanju najmanj štirih let.

Za okrajnega sodnika je lahko izvoljena tudi oseba, ki izpolnjuje pogoje iz prejšnjega člena, če je najmanj šest let opravljala funkcijo javnega pravobranilca, poklic odvetnika ali notarja, ali ki je po opravljenem pravniškem državnem izpitu najmanj deset let opravljala pravna dela v državnem organu, pri pravni ali fizični osebi.